DISCUŢII

DESPRE ORIGINEA ŞI STRUCTURA LIMBII ROMÎNE

DE

D. MACREA

Numeroşi profesori din învăţămîntul elementar şi mediu, studenţi şi oameni ai muncii ne-au cerut în repetate rînduri să arătăm care este stadiul actual al cercetărilor asupra originii şi structurii limbii romîne.

Interesul manifestat pentru această importantă problemă este deplin justificat, deoarece orice vorbitor conştient vrea să cunoască originea, structura şi evoluţia limbii pe care o vorbeşte.

Acest interes este la noi cu atît mai explicabil cu cît masele largi n-au putut niciodată, în trecut, să se lămurească în mod exact asupra originii şi structurii limbii noastre.

În perioada îndelungată a dominaţiei şcolii latiniste s-au comis, în acest domeniu, exagerări numeroase pe care cercurile largi ale opiniei publice le-au considerat totdeauna inacceptabile. Pornind de la constatarea justă a romanităţii limbii noastre, latiniştii au încercat eliminarea din limba romînă a tuturor elementelor nelatine, inclusiv a elementelor de substrat, şi au admis ca teritoriu de formare a limbii şi poporului romîn exclusiv vechea Dacie.

Lingviştii romîni de mai tîrziu — B. P. Hasdeu, Al. Lambrior, O. Densusianu, Al. Philippide şi alţii — au adus contribuţii importante pentru cunoaşterea originii, structurii şi evoluţiei limbii noastre, dar cercetările lor erudite au fost într-o măsură redusă accesibile maselor.

Limpezirea problemei originii şi structurii limbii romîne este mai uşoară astăzi datorită următorilor factori: 1. sprijinul larg ideologic şi material de care se bucură, pentru întîia oară la noi, cercetările lingvistice în cadrul revoluţiei culturale ce se înfăptuieşte sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn; 2. apariţia lucrării lui I. V. Stalin «Marxismul şi problemele lingvisticii» în care se arată, în mod concret, elementele care determină individualitatea specifică a unei limbi; 3. apariţia recentă a «Gramaticii limbii

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

romîne », cea mai importantă lucrare apărută pînă acum asupra structurii gramaticale a limbii noastre; 4. elaborarea « Dicționarului limbii romîne literare contemporane »; 5. începerea de către institutele de lingvistică ale Academiei R.P.R. și de către catedrele de lingvistică din universitățile noastre a studiului științific al următoarelor aspecte esențiale ale formării și evoluției limbii romîne: *a)* structura gramaticală a latinii populare din regiunea dunăreană; *b)* locul de formare a limbii romîne; *c)* raporturile dintre cele patru dialecte ale limbii romîne (dacoromîn, aromîn, meglenoromîn și istroromîn); *d)* influența slavă asupra limbii romîne; *e)* valorificarea contribuțiilor pozitive ale lingviștilor noștri din trecut.

În articolul de față vom încerca o sistematizare a problematicii originii și structurii limbii romîne, arătînd rezultatele pozitive ale cercetărilor de pînă acum și care sînt problemele ce rămîn încă deschise.

★

I. V. Stalin a arătat, cu limpezime, în « Marxismul și problemele lingvisticii », că ceea ce constituie adevăratul caracter al unei limbi, « esența specificului ei », este structura gramaticală și fondul principal de cuvinte.

Studiul științific al originii și structurii limbii noastre trebuie deci întreprins în lumina acestui criteriu. Importanța lucrării lui I. V. Stalin pentru problema care ne preocupă a fost subliniată recent de romanistul sovietic acad. V. F. Șișmarev de la Universitatea din Leningrad, care, analizînd părerile formulate pînă acum cu privire la originea și structura limbii romîne, scrie: « Definiția fundamentală dată de I. V. Stalin specificului limbii și noțiunii de încrucișare a limbilor ușurează mult rezolvarea acestei probleme complexe și permite înlăturarea oricăror îndoieli cu privire la tipul romanic al graiurilor romano-balcanice și a oricărei încercări neștiințifice de a le atribui un caracter amestecat »[1].

De la Friedrich Diez, creatorul lingvisticii romanice, limba romînă a format neîncetat obiectul de studiu al tuturor marilor romaniști din secolul al XIX-lea și al XX-lea: G. I. Ascoli, Gaston Paris, Hugo Schuchardt, G. Gröber, N. V. Kruşevski, W. Meyer-Lübke, B. A. Bogorodițki, E. Bourciez, N. V. Serghievski, V. F. Șișmarev, R. A. Budagov și alții.

Studiile acestor romaniști străini și sovietici, ca și ale lingviștilor romîni, au stabilit că limba romînă este continuatoarea latinii populare vorbite în Dacia și în nord-estul Peninsulei Balcanice în primele secole ale erei noastre.

Din limba vechilor băștinași ai acestor locuri, daci, traci și iliri — cuceriți de romani — au mai rămas în lexicul limbii noastre de astăzi cuvintele: *abur*,

[1] V. F. Șișmarev, Romanskie iazîki iujno-vestocinoi Evropi i naționalnîi iazîk Moldavskoi SSR, în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 1, p. 80—81.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

barză, *brad*, *a se bucura*, *buză*, *ceafă*, *căciulă*, *copac*, *fărîmă*, *grumaz*, *mal*, *măgură*, *mătură*, *mînz*, *mazăre*, *moş*, *mugure*, *murg*, *pîrău*, *sîmbure*, *strungă*, *vatră*, *viezure* (după cunoştinţele etimologice de pînă acum circa 30 — 40 de cuvinte în total) şi numele topice *Argeş*, *Carpaţi*, *Criş*, *Mureş*, *Prut*, *Siret*, *Someş*, *Tisa* şi, probabil, *Dunăre*.

Această situaţie este pe deplin explicabilă în lumina învăţăturii marxiste despre limbă.

Din încrucişarea limbii dacilor, tracilor şi ilirilor cu limba latină nu s-a putut naşte o limbă amestecată, care să nu semene cu nici una dintre ele. Lingvistica nu cunoaşte astfel de fenomene hibride. Din încrucişarea a două limbi întotdeauna una dintre ele iese învingătoare, iar cealaltă dispare treptat, lăsînd în limba învingătoare doar cîteva elemente, în general de natură lexicală.

Elementele dacice, tracice şi ilirice din limba noastră au fost foarte puţin studiate pînă în prezent. Cel dintîi lingvist romîn care a încercat să facă, pe baze mai largi, acest studiu, folosindu-se de limba albaneză — urmaşă a tracicei — şi de rezultatele la care ajunsese în acea vreme lingvistica indoeuropeană, a fost B. P. Hasdeu. Dar, de la contribuţiile lui Hasdeu, nelipsite de fantezie şi arbitrar, studiul acestei probleme n-a făcut pînă acum prea mari progrese[1] din pricina greutăţii de a identifica limbi din care nu se cunosc pînă astăzi alte documente scrise decît cîteva nume nesigure de plante (glosate ca tracice în secolul I a erei noastre de medicul grec Dioscorides), nume de locuri şi de persoane. În 1912 a fost descoperit la Ezerovo, în Bulgaria, un inel cu o inscripţie în litere greceşti, socotită tracică, dar nedescifrată încă. De curînd, colectivul arheologic al Institutului de istorie şi filozofie al filialei Academiei R.P.R. din Cluj a descoperit, la Grădiştea-Muncelului, circa 30 de inscripţi dacice, tot cu litere greceşti, care sînt deocamdată foarte greu de descifrat deoarece ele constau numai din consoane. În vara acestui an, acelaşi colectiv a mai descoperit, tot la Grădiştea-Muncelului, două inscripţii dacice în litere latine. Una dintre ele cuprinde numai numele *Decebalus*. Cea de a doua cuprinde însă trei cuvinte: *Decebalus per Scorilu*, pe care C. Daicoviciu a tradus-o «Decebal fiul lui Scorilo», traducere pe care o credem neîndoelnică, cuvîntul dacic *per* fiind acelaşi cu latinescul *puer* «copil, fiu» şi avînd, în cele două limbi înrudite, acelaşi sens şi aceeaşi probabilă origine indoeuropeană. Astfel de descoperiri, îmbinate cu celelalte date ale arheologiei şi cu datele etnografiei, pot fi de mare folos lingviştilor care au datoria să continuie studiul început de Hasdeu asupra elementelor de substrat din limba noastră.

★

[1] Vezi O. Densusianu, Histoire de la langue roumaine. Tome I: Les origines. Paris, 1901 (Capitolul II: L'élément autochtone, p. 7—21) şi Al. Philippide, Originea romînilor. Vol. II: Ce spun limbile romînă şi albaneză. Iaşi. 1928.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

Dacă asupra originii latine a limbii romîne nu mai există astăzi nici o îndoială, în ce privește locul ei de formare nu s-a putut ajunge încă la o părere unanim împărtășită.

Unii istorici și lingviști străini, ca Sulzer și Engel în secolul al XVIII-lea, Kopitar, Roesler și Hunfalvy în secolul al XIX-lea, au susținut că poporul și limba romînă s-au format exclusiv în sudul Dunării, de unde ar fi venit în nordul fluviului abia prin secolul al XIII-lea. Pusă în mod atît de categoric, problema a avut, desigur, mai ales un aspect politic, susținătorii zeloși ai acestei teorii căutînd să furnizeze, pe această cale, politicii expansioniste a Habsburgilor și a grofilor argumente istorice pentru contestarea drepturilor noastre în Transilvania.

Teoria originii sud-dunărene a limbii și poporului romîn nu trebuie însă considerată ca avînd exclusiv rațiuni politice. Această teorie se întemeiază și pe interpretarea unor realități istorice din Peninsula Balcanică în timpul stăpînirii romane. De aceea, ea a fost susținută și de unii lingviști romîni. A susținut-o, parțial, mai întîi O. Densusianu [1] și apoi, integral, Al. Philippide [2], iar recent, ea e susținută și de academicianul sovietic V. F. Șișmarev [3]. În adevăr, expansiunea romană în Peninsula Balcanică a început cu mai bine de două sute de ani înaintea cuceririi Daciei. Colonizările romane au început aici cu mult înaintea celor din Dacia, iar nordul Peninsulei Balcanice, începînd de la Marea Adriatică pînă la gurile Dunării, a rămas sub stăpînire romană pînă la sfîrșitul secolului al VI-lea. Pînă în acest timp, în cele două Moesii — superioară și inferioară —, în Dardania și Panonia inferioară a existat o intensă viață romană. Între numeroasele orașe romane din aceste provincii, în secolul al VI-lea, douăzeci și două din ele erau reședințe de episcopii: *Durostorum*, *Appiaria*, *Prista*, *Abrittus*, *Novae*, *Oescus*, *Serdica*, *Pavtalia*, *Scupi*, *Ulpiana*, *Remesiana*, *Naissus*, *Ratiaria*, *Castra Martis*, *Horrea Margi*, *Aquae*, *Viminacium*, *Margum*, *Singidunum*, *Bassianae*, *Sirmium*, *Cibalae* [4].

O viață orășenească a existat însă, în timpul stăpînirii romane, și în Dacia. În cei o sută șaizeci de ani de stăpînire romană au existat aici, în deosebi în Transilvania, Banat și Oltenia, puternice centre de viață economică: *Ulpia Traiana* (în prezent satul Grădiște, în apropiere de Hațeg), *Porolissum* (în

[1]) O. Densusianu, Histoire de la langue roumaine. Tome I-er, Les origines. Paris, Leroux, 1901. Vezi și Mathias Friedwagner, « Ueber die Sprache und Heimat der Rumänen in ihrer Frühzeit. Sonderdruck aus « Zeitschrift für romanische Philologie ». LIV. Heft 6. 1934.

[2]) Al. Philippide, Originea romînilor. Vol. I Iași, 1925. Vol. II. Iași, 1928. Concluzii asemănătoare cu cele ale lui Philippide se găsesc și în lucrarea medievalistului francez F. Lot ,Les invasions barbares. Vol. I (Capitolul: Un énigme et un miracle historique: le peuple roumain, p. 278—300). Paris, 1938.

[3]) V. F. Sișmarev, Romanskie iazîki iujno-vostocinoi Evropî i naționalnîi iazîk Moldavskoi SSR, în « Voprosî Iazîkoznaniia » 1952, nr. 1. p. 80—106

[4]) Vezi Jacques Zeiller, Les origines chrétinnes dans les provinces dannubiennes de l'empire romain. Paris. 1918.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

prezent satul Moigrad, lîngă Zălau), *Napoca* (Cluj), *Potaissa* (Turda), *Ampeium* (Zlatna), *Apulum* (Alba-Iulia), *Aquae* (Călan, lîngă Simeria), *Tibiscum* (Jupa, lîngă Caransebeş), *Arcidava* (în prezent Vărădia, tot în Banat), *Praetorio* la nord-vest de Turnu-Severin), *Dierna* (în prezent satul Cerna, în Banat, lîngă Dunăre), *Drobeta* (Turnu-Severin), *Pelendava* (Craiova), *Romula* (în prezent satul Reşca, la sud-est de Craiova, pe Olt), *Sucidava* (Celei, lîngă Dunăre, regiunea Craiova), *Turris* (Turnu-Măgurele), *Daphne* (Oltenița), *Cedonia* (Sibiu), *Comidava* (Rîşnov, regiunea Stalin) şi altele[1].

În afară de aceste centre orăşeneşti cunoscute se găseau desigur în Dacia numeroase *sate*[2] (lat. fossatum), a căror populaţie romană şi romanizată *ara* (lat. arare), *semăna* (lat. seminare) *grîu* (lat. granum), *secară* (lat. sicale), *orz* (lat. hordium), *mei* (lat. milium), *legume* (lat. legumen), *cînepă* (lat. pop. canepa), *in* (lat. linum); *săpa* (lat. sappare), *secera* (lat. sicilare), *treiera* (lat. tribulare), *măcina* (lat. machiare); lucra *via* (lat vinea) şi făcea *vin* (lat. vinum); creştea *stupi* (lat. stupus) şi făcea *miere* (lat. pop. mele); scotea din munţi *aur* (lat. aurum), *argint* (lat. argentum), *fier* (lat. ferrum), *aramă* (lat. aeramen), *sare* (lat. pop. sale); tăia *păduri* (lat. pop. padule) de *fag* (lat. fagus), de *carpen* (lat. carpinus), de *ulm* (lat. ulmus), de *plop* (lat. populus), de *frasin* (lat. fraxinus), de *mesteacăn* (lat. masticinus), de *paltin* (lat. platanus), de *brad* (cuvînt traco-dacic), de *stejar* (cuvînt probabil traco-dacic); prindea *peşti* (lat. piscis) din *rîuri* (lat. rivus) şi *văi* (lat. vallis); *vîna* (lat. venare) *iepuri* (lat. leporem), *vulpi* (lat. vulpis), *lupi* (lat. lupus), *urşi* (lat. ursus), *bouri* (lat. bubalus « bou sălbatic », care a trăit numai în Carpaţi); avea *turme* (lat. turma) de *boi* (lat. bos, bovis), *de vaci* (lat. vaca), *de cai* (lat. caballus), *de oi* (lat. ovis), *de capre* (lat. capra), *de porci* (lat. porcus).

Susţinerea integrală a originii sud-dunărene a limbii şi poporului romîn este strîns legată de ideea părăsirii totale a Daciei de populaţia romană şi romanizată, ceea ce este o imposibilitate materială. « Au părăsit Dacia numai oficialităţile, funcţionarii, armata, marii negustori şi marii proprietari de sclavi. Cei ce se ocupau cu agricultura erau legaţi de pămînt. Pătura de jos din oraşe prefera, ca şi în apus, popoarele « barbare » în locul romanilor, care exercitau o fiscalitate excesivă şi o exploatare crîncenă. Acest moment a fost prielnic pentru masele de sclavi, care au scăpat de robie, devenind liberi. De aceea sclavii, ţăranii liberi sau pătura de jos săracă din oraşe au primit pe « barbari » ca eliberatori.

Astfel, cea mai mare parte a populaţiei a rămas pe loc în Dacia, intrînd în relaţiuni cu popoarele în migraţiune şi contribuind pe teritoriul Romîniei

---

[1] Vezi Henrici Kiepert. Formae orbis antiqui, harta XVII: Illyricum et Thracia. Berlin, 1894 şi C. Daicoviciu, La Transylvanie dans l'antiquité. Bucureşti, 1945, p. 126—239.

[2] Vezi C. Daicoviciu, ibidem, p. 133.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

de azi la dezvoltarea social-economică, în ciuda greutăților cărora le-a dat totuși naștere migrațiunea popoarelor »[1].

Spre deosebire de perioada republicii și de primele secole ale imperiului, cînd legiunile romane erau formate din romani și provinciali romanizați și cînd acestea au fost pretutindeni una din forțele principale de romanizare[2], în a doua jumătate a secolului al III-lea, cînd e părăsită Dacia, ele erau alcătuite în majoritate din barbari (goți, franci, alamani, vandali, heruli, alani, mauri)[3]. Pe la mijlocul secolului al IV-lea, însuși numele de soldat, miles, era sinonim cu «barbar»[4]. La 273, goții nu erau deci necunoscuți în Dacia și nu erau nici la prima lor invazie. Pe de altă parte, ei devin foarte repede federați ai imperiului, ceea ce devin la rîndul lor și gepizii și însiși hunii. Cînd Iustinian reocupă, în anul 552, Italia, din armata de ocupație condusă de generalul Narses, persan de origine, fac parte un mare număr de huni[5].

Desigur că dacă aceste popoare migratoare, al căror mijloc principal de trai a fost în acea epocă mai ales războiul, cum au fost goții, gepizii, hunii, avarii, s-au oprit vremelnic în diferite părți ale Daciei, — aceasta înseamnă că ei au găsit aici o populație băștinașă de la care au putut să-și procură hrană și îmbrăcăminte.

Printre dovezile istorice sigure că Dacia nu a fost părăsită de majoritatea populației romane și romanizate este faptul că pînă la venirea, în secolul al VI-lea, a avarilor și slavilor, ea a continuat să întrețină legături comerciale cu imperiul roman. «Relațiile nordului cu sudul Dunării, după 270 pînă la sfîrșitul secolului al V-lea, sînt din belșug documentate — scrie arheologul Vasile Pîrvan — prin numeroasele descoperiri de monede romane în toate părțile Daciei; Jung a putut stabili cu ajutorul acestor descoperiri circulația spre platoul transilvan, prin toate pasurile mai de seamă ale Carpaților »[6].

Dar Dacia, a cărei cucerire a fost unul dintre factorii esențiali ai consolidării stăpînirii romane în Peninsula Balcanică și în Panonia, nu și-a pierdut în acest timp, pentru imperiul roman, marea ei importanță strategică. Romanii s-au străduit fără încetare, pînă la sfîrșitul secolului al VI-lea, ca toate orașele cu garnizoane romane de pe malul stîng al Dunării să aibă capete de pod, cu castre romane, în nordul Dunării. Astfel, *Dinogetia* (care se afla aproximativ în locul Măcinului de astăzi) avea cap de pod, în stînga

---

[1] Istoria R.P.R.. Manual pentru învățămîntul mediu. Sub redacția acad. Mihail Roller. Ed. de stat didactică și pedagogică, 1952. p. 47—48.

[2] C. Daicoviciu. La Transylvanie dans l'antiquité. București. 1945. p. 110—111.

[3] F. Lot. La fin du monde antique et le début du moyen âge. Paris, 1928. p. 269—270.

[4] F. Lot, ibidem, 270.

[5] F. Lot, ibidem. p. 307.

[6] V. Pîrvan, Contribuții epigrafice la istoria creștinismului dacoroman. București, 1911, p. 147.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

Dunării, castrul roman de la Bărboşi, *Carsium* (Hîrşova de astăzi), castrul roman de la Gura Ialomiţei, *Durostorum* (Silistra), castrul de la Dichiseni, *Transmarisca* (Turtucaia), castrul de la Olteniţa (în antichitate *Daphne*), *Abrittus* (Rusciuc), castrul de la Frumoasa, *Novae* (Şiştov), castrul de la Pietroşani, *Asamum*, castrul de la *Turris* (Turnu-Măgurele), *Oescus*, castrul de la Celei, *Augusta*, castrul de la Zăvalu, *Cebro*, castrul de la Bistreţ, *Ratiaria*, castrul de la Desa, *Egeta*, castrul de la Hinova [1].

Acest sistem de fortificaţii se continua pe Dunăre în sus pînă spre izvoarele fluviului. Fortificarea ambelor maluri ale Dunării n-a fost făcută însă de romani numai pentru apărarea graniţii de nord a imperiului, ci îndeosebi pentru apărarea importantei căi de comunicaţie care este acest fluviu şi care a fost artera principală de romanizare în sud-estul Europei. Mari constructori de drumuri, romanii au ştiut să se folosească tot atît de intens de drumurile naturale pe care le ofereau apele.

O altă dovadă importantă a interesului strategic pe care a continuat să-l aibă Dacia pentru imperiul roman este valul de fortificaţii construit, în secolul al IV-lea, de Constantin cel Mare; acest val, numit popular « Brazda lui Novac », începea pe Dunăre, în vest, la Hinova, trecea peste Craiova, Piteşti, Ploieşti şi ajungea în răsărit, pînă la Bărboşi [2].

Aceste castre romane de pe malul stîng al Dunării, ca şi valul lui Constantin cel Mare, nu au fost construite, desigur, în pustiu, ci în mijlocul unei populaţii, iar raza de acţiune a castrelor şi fortificaţiilor romane a fost totdeauna mult mai întinsă decît zidurile lor propriu zise [3].

Un argument lingvistic important invocat de susţinătorii teoriei sud-dunărene a limbii şi poporului romîn îl constituie bogata toponimie slavă de pe teritoriul ţării noastre. În adevăr, cele mai vechi nume de localităţi, atestate în nordul Dunării de la epoca daco-romană încoace, ca: Sibiu, Braşov, Bălgrad, (Alba-Iulia), Tîrgovişte, Craiova, Suceava şi numele unor rîuri importante, ca: Olt, Tîrnava (Mare şi Mică), Prahova, Dîmboviţa, Ialomiţa, Jiu, Milcov, Bistriţa, Moldova şi altele sînt de origine slavă.

Importanţa toponimiei în istoria poporului şi limbii noastre a fost subliniată în toate lucrările mai de seamă de toponimie apărute la noi (B. P. Hasdeu[4], N. Drăganu[5], E. Petrovici[6], Iorgu Iordan[7] şi alţii), dar rezultatele la care au ajuns

---

[1] C. Daicoviciu, La Transylvanie dans l'antiquité. Bucureşti, 1945, p. 218—221.

[2] Henrici Kiepert, Formae orbis antiqui, harta XVII: Illyricum et Thracia. Berlin, 1894.

[3] C. Daicoviciu, ibidem. p. 218.

[4] B. P. Hasdeu, Istoria critică a romînilor. Bucureşti, 1872, vol. I şi II.

[5] N. Drăganu, Romînii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticii. Bucureşti, 1933.

[6] E. Petrovici, Dacoslava, în « Dacoromania », 1943, vol. X, partea a II-a, p. 233—277; idem, Adjective posesive slave în -j- ca toponimice pe teritoriul R.P.R., în « Studii şi cercetări lingvistice », tom. IV, p. 63—88.

[7] Iorgu Iordan, Nume de locuri romîneşti în R.P.R. Bucureşti, Ed. Acad. R.P.R., 1952.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

cercetările nu sînt încă concludente, deoarece nici una dintre acestea n-a ținut aproape de loc seama de specificul istoriei noastre de dinaintea constituirii statelor feudale romînești. De aceea, institutele de lingvistică din București și Cluj au început, în colaborare, sub conducerea acad. E. Petrovici, studiul amănunțit al acestei probleme.

Prezența toponimiei slave pe teritoriul țării noastre nu trebuie însă considerată ca o dovadă a absenței romînilor din aceste locuri. Dacă s-a păstrat, în forma slavă *Olt*, numirea latină *Alutus* (luată de slavi în forma *Altus*, cu sincoparea lui *u* neaccentuat) sau străvechile nume *Argeș*, *Carpați*, *Criș*, *Mureș*, *Prut*, *Siret*, *Someș*, *Tisa*, ele au fost desigur transmise slavilor de populația băștinașă.

Dintre popoarele în migrațiune care au trecut peste teritoriul țării noastre — goți, huni, gepizi, avari etc. — numai slavii, și începînd din secolul al XI lea o parte din maghiari, s-au stabilit aici, lăsînd urme adînci, — celelalte popoare migratoare fiind doar valuri trecătoare.

Toponimia noastră slavă trebuie considerată mai curînd ca o dovadă a conviețuirii îndelungate între slavii stabiliți pe aceste locuri și populația băștinașă, care i-a asimilat, decît ca o dovadă a lipsei romînilor din nordul Dunării, cum au interpretat-o unii istorici și lingviști din trecut.

Forma slavă a numelor topice străvechi, numele de rîuri și de localități de origine slavă amintite mai sus se explică prin rolul important pe care l-au avut aici slavii începînd din secolul al VI-lea. În acea epocă a avut, desigur, loc și un proces de slavizare a populației romînești agricole din așezările de pe văile roditoare ale rîurilor mai importante. Numai așa se poate explica slavizarea numelui Oltului, numele slav al Jiului, Prahovei, Dîmboviței, Ialomiței, Tîrnavelor, Bistriței, Moldovei și numele slav al Bălgradului (Alba-Iulia), Brașovului, Sibiului, Tîrgoviștei, Sucevei, Craiovei etc. Acest proces nu a putut cuprinde însă o numeroasă parte a populației care se ocupa cu păstoritul, ocupație răspîndită din vremuri străvechi în Dacia[1] și care, în epoca migrațiunii popoarelor, a fost îmbrățișată de o populație și mai numeroasă decît înainte[2], deoarece, prin caracterul ei dispersat și mobil, ea constituia un mijloc de apărare față de riscurile condițiilor nesigure de viață din acea vreme[3], fapt care explică, în același timp, și menținerea remarcabilei unități a limbii noastre. Această populație păstorească și-a pierdut însă, pentru un timp, rolul politic ce-i revenea populației băștinașe, rol pe care și l-au asumat aici, în acea epocă, slavii.

O organizație propriu zisă de stat era, în acea vreme, greu de format și de menținut aici, teritoriul țării noastre fiind atunci locul de trecere al popoarelor în emigrațiune.

---

[1] C. Daicoviciu, La Transylvanie dans l'antiquité. București, 1945, p. 128, 133, 135.

[2] C. Daicoviciu, ibidem, p. 231.

[3] E. de Martonne, La vie pastorale et la transhumance dans les Carpathes méridionales. Leur importance géographique et historique (Sonderabdruck aus den Sammelwerken zu Fr. Ratzels Gedächtnis). Leipzig, 1904 p. 72—45.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

Starea aceasta de lucruri a durat pînă spre sfîrşitul migraţiunii popoarelor, cînd populaţia băştinaşă romînească a început să se organizeze în state de sine stătătoare, să-şi reia, cea mai mare parte a ei, ocupaţia cu agricultura, şi cînd slavii care se stabiliseră în Dacia au fost absorbiţi în procesul formării poporului romîn. Din convieţuirea cu slavii din Dacia, care au sfîrşit prin a adopta limba romînă, aceasta s-a îmbogăţit cu numeroase elemente lexicale de origine slavă. De la ei ne-a rămas o bogată terminologie agricolă *(plug, brazdă, ogor, coasă, greblă, lopată, claie, căpiţă, stog, a îmblăti)*, politico-socială *(voievod, cneaz, vornic, stolnic, ispravnic, boier, rob)*, de organizare bisericească *(popă, vlădică, sobor, cazanie, molitvenic)*, nume de arme *(suliţă, sabie, praştie, topor)* şi altele. Lexicul romînesc a continuat de atunci să se îmbogăţească mereu cu noi împrumuturi, fie din slavonă, folosită la noi pînă în secolul al XVIII-lea ca limbă bisericească şi de cancelarie, fie prin împrumuturi directe din limbile popoarelor slave învecinate.

În sudul Dunării a avut loc un proces invers: aici romînii au fost cei asimilaţi de slavi, care erau în majoritate şi care au organizat statele slave din sudul Dunării. Ceea ce s-a menţinut în sud din elementul romînesc au fost doar păstorii, asupra cărora nu s-a putut exercita o influenţă directă, din pricina ocupaţiei lor mobile, dispersate şi izolate de viaţa feudală organizată. Asimilarea de către slavii de sud, organizaţi în state feudale, a romînilor din satele şi oraşele suddunărene—fapt care trebuie considerat încheiat în secolul al XI-lea, deoarece în nici unul din dialectele romîneşti din sudul Dunării nu se găsesc elemente maghiare — a avut ca urmare ruperea contactului dintre romînii păstori din sud şi masa romînilor din Dacia, ceea ce a dus apoi la formarea celor patru dialecte ale limbii romîne: dacoromîn, aromîn, meglenoromîn şi istroromîn.

Studiul epocii de dinaintea constituirii statelor feudale romîneşti formează astăzi una din problemele cele mai actuale ale cercetărilor arheologice întreprinse în ţara noastră. Acum se fac la noi, pentru întîia oară, săpături sistematice privind perioada de trecere spre feudalism şi feudalismul, deoarece săpăturile anterioare au avut ca obiect îndeosebi epoca dacoromană. Săpăturile arheologice de la Moreşti (lîngă Tîrgu-Mureş), Gîmbaşi, Ciugud, Teiuş (regiunea Hunedoara), Sf. Gheorghe, Satu-Nou (regiunea Stalin), Dinogetia, Garvăn (regiunea Galaţi), Spanţov şi Bucureşti scot mereu la iveală dovezi importante ale continuităţii noastre neîntrerupte de la epoca dacă, romană şi slavă pînă la organizarea noastră în state de sine stătătoare. O colaborare mai strînsă între arheologi, istorici, etnografi şi lingvişti va duce, desigur, la lămurirea deplină a acestei epoci, considerată ca cea mai obscură din trecutul nostru.

Un alt argument folosit de susţinătorii teoriei formării limbii noastre în sudul Dunării, argument care se cere de asemenea să fie rediscutat critic, îl constituie corespondenţele pe care limba romînă le are cu albaneza, bulgara, neogreaca şi sîrba. Între aceste corespondenţe există cîteva care privesc structură gramaticală: postpunerea articolului, identitatea genitivului cu da-

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

tivul, formarea viitorului cu verbul ajutător *a voi* şi înlocuirea infinitivului cu conjunctivul. Aceste corespondenţe lingvistice au fost explicate pînă acum în mod diferit de către lingvişti. Franz Miklosich [1] şi B. P. Hasdeu [2] le atribuie substratului traco-iliric. Un cercetător mai recent, lingvistul danez Kristian Sandfeld [3], le explică prin influenţa reciprocă dintre aceste limbi şi romînă şi prin dezvoltarea lor în condiţii istorice asemănătoare. Aceste corespondenţe lingvistice, obiceiurile şi felul de viaţă comun cu al popoarelor vecine nu duc deci cu necesitate la ideea formării limbii şi poporului romîn exclusiv în sudul Dunării.

Privită în lumina realităţilor istorice arătate mai sus, este evident că problema locului de formare a limbii şi poporului romîn a fost tot atît de greşit pusă de către cei care au susţinut cu exclusivitate sudul Dunării, ca şi de cei care au susţinut cu exclusivitate Dacia.

Limba romînă s-a format, desigur, mai ales în nordul Dunării, unde s-au constituit mai tîrziu statele romîneşti de sine stătătoare, care—atît cel muntean cît şi cel moldovean — s-au constituit dinspre nord înspre sud şi nu invers, dar ea s-a format şi în regiunile învecinate romanizate din sudul Dunării, cu care Dacia a avut în tot timpul stăpînirii romane un strîns contact administrativ şi comercial. [4] Dialectul dacoromîn vorbit în Dacia şi dialectele aromîn, meglenoromîn şi istroromîn vorbite în sudul Dunării sînt mărturia acestei realităţi istorice.

★

Cînd a ajuns limba romînă să aibă o individualitate distinctă de latina dunăreană şi de celelalte limbi romanice?

Limba romînă a avut condiţii să se formeze mai devreme decît celelalte limbi romanice, deoarece, după împărţirea în două a imperiului roman, romanitatea de răsărit a rămas foarte de timpuriu izolată de cea apuseană. Pe de altă parte, ajungînd de timpuriu, în imperiul de răsărit, să predomină ca limbă oficială limba greacă, influenţa latinii clasice —care, în apus, s-a exercitat în permanenţă prin administraţie, şcoală şi biserică asupra limbii vorbite — a încetat în răsărit foarte devreme. De aceea, limba romînă prezintă pentru romanist interesul deosebit de a-l ajuta în numeroase cazuri să distingă ceea ce limbile romanice occidentale au moştenit din latina populară de ceea ce au împrumutat mai tîrziu din latina clasică.

Eforturile făcute de împăratul Iustinian în prima jumătate a secolului al VI-lea de a întări poziţia latinei ca limba oficială sînt tardive şi artificiale.

---

[1] Franz Miklosich, Die slavischen Elemente im rumänischen. Viena, 1861.

[2] B. P. Hasdeu, Istoria critică a romînilor. Bucureşti, 1875, vol. I—II; idem, Strat şi substrat. Genealogia popoarelor balcanice, în « Etymologicum Magnum Romaniae ». Bucureşti, 1893, tom. III, p. V—XXXVII.

[3] Kristian Sandfeld, Linguistique balcanique. Problèmes et résultats. Paris, 1930.

[4] Vezi şi al Rosetti, Istoria limbii romîne, vol. I, Bucureşti, ediţia II-a, 1940, p. 32.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

Cea mai importantă dintre marile lui colecţii de legi, Novelele, constituţia imperiului, este redactată în limba greacă, Iustinian însuşi mărturisind: «n-am scris această lege în limba naţională (latina), ci în limba greacă, pentru ca ea să fie cunoscută de toţi şi pentru a fi mai uşor înţeleasă»[1].

Faptul că structura gramaticală a limbii romîne nu conţine decît puţine elemente slave şi întru cît cuvintele de origine slavă nu participă la legile ei fonetice cele mai caracteristice[2] dovedeşte că în secolul al VII-lea[3] cînd contactul nostru cu slavii a devenit mai activ, limba romînă era închegată.

Astfel, transformarea lui *l* intervocalic în *r* era încheiată în momentul cînd au început să pătrundă cuvinte de origine slavă în limba romînă, deoarece în toate cele patru dialecte ale ei (dacoromîn, aromîn, meglenoromîn şi istroromîn) această transformare cuprinde numai elementele latine: *gură* (din lat. gula), arom. gură, meglenorom. gură, istrorom. gurę; *moară* (din lat. molā), arom. moară, meglenorom. moară, istrorom. morę; *sare* (din lat. pop. salē), arom. sare, meglenorom. sari, istrorom. sări; *soare* (din lat. pop. sole), arom. soare, meglenorom. soari, istrorom. sore, — dar zicem: *milă* (din sl. milǫ), arom. ńilă, meglenorom. milă; istrorom. milę. *boală*, *fală*, *poală* etc.

Tot astfel dispăruseră din elementele latine consoanele *b* şi *v* intervocalice: *iarnă* (din lat. hiberna), arom. iarnă, meglenorom. iarnă, istrorom. iărnę; *cal* (din lat. caballus), arom. cal, meglenorom. cal, istrorom. că(l); *oaie* (din lat. ovis), arom. oaie, meglenorom. uaie, istrorom. oie. În elementele slave din limba romînă, aceste consoane se păstrează intacte: *grabă*, *iubire*, *treabă*, *slavă*, *poveste*, *dovedi*, *pleavă*, *bivol* etc.

Dentalele *t*, *d*, *s* urmate de un iot se transformaseră în *ţ*, *z* (*dz*), *ş*: *ţinea* (din lat. tenere), arom. ţîn, meglenorom. ţăn, istrorom. (cu rotacism) ţirę; *zice* (din lat. dicere), arom dzîc, meglenorom. zîc, istrorom. zice; *şedea* (din lat. sedere), arom. şed. meglenorom. şăd, istrorom. şedę. Toate cuvintele de origine slavă păstrează dentalele intacte: *răspîntie*, *ocroti*, *grădină*, *odihnă*, *silă*, *sită*.

Înaintea contactului cu slavii s-a produs şi închiderea spre *î* a lui *a* accentuat în poziţie nazală: *pîine* (din lat. panis), arom. pîne, meglenorom. pǫine, istrorom. (cu rotacism) pîre; *mîine* (din lat. mane), arom. mîne, meglenorom. mǫini, istrorom. (cu rotacism) mîre; *romîn* (din lat. romanus), arom. arumîn, cu sincoparea lui *u* neaccentuat armîn, (meglenoromînii şi istroromînii îşi zic vlahi). Cuvintele de origine slavă păstrează intact pe *a* accentuat în poziţie nazală: *hrană*, *rană*, *blană*, *graniţă*, *strană* etc. Originea slavă a cuvintelor *stînă*, *smîntînă* (probabil traco-dacice), *stăpîn şi jupîn* n-a fost încă dovedită.

---

[1] F. Lot, La fin du monde antique et le début du moyen âge. Paris, 1928, p. 321.

[2] Vezi V. F. Şişmarev, Romanskie iazîki iujno-vostocinoi Evropî i naţionalnîi iazîk Moldavskoi SSR, în «Voprosî iazîkozmaniia», 1952. nr. 1, p. 86—94; vezi şi S. B. Bernşteln, Slovianskia elementî b moldavskom iazîke, în «Voprosî moldavskogo iazîkoznaniia» Izdatelstvo Akademiia nauk S.S.S.R., Moscova, 1953, p. 150—158.

[3] Vezi şi Al. Philippide, Originea romînilor vol. I. Iaşi 1925, p. 508, 858.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

Desigur, era de asemenea încheiată transformarea lui *qu* şi *gu*, înainte de un *a*, în *p* şi *b*, căci o găsim în toate cele patru dialecte ale limbii romîne: *apă* (din lat. aqua), arom. apă, meglenorom. apă, istrorom. åpę; *limbă* (din lat. lingua), arom. limbă, meglenorom. limbă, istrorom. limbę.

Era încheiată şi transformarea grupelor *ct*, *cs*, *gn* în *pt*, *ps* şi *mn*, pentru că iarăşi o găsim în toate cele patru dialecte: *lapte* (din lat. pop. lacte), arom. lapte, meglenorom. lapti, istrorom. låpte; *noapte* (din lat. nocte), arom. noapte, meglenorom. noapte, istrorom. nopte; *coapsă* (din lat. cocsa), arom. coapsă; *lemn* (din lat. lignum), arom. lemnu, meglenorom. lemn, istrorom. lemne.

Izolate de timpuriu de dialectul dacoromîn şi vorbite de acea parte a populaţiei care, prin ocupaţia ei cu păstoritul (pe care aromînii continuă s-o aibă şi astăzi), s-a menţinut secole întregi în afara comunităţilor organizate ale popoarelor balcanice, cele trei dialecte romîneşti din sudul Dunării sînt documente vii de dinainte de secolul al XI-lea, de o importanţă deosebită pentru studiul istoric al limbii noastre.

★

Structura gramaticală a limbii romîne o avem astăzi amănunţit prezentată în « Gramatica limbii romîne », elaborată de Institutul de lingvistică din Bucureşti al Academiei R.P.R. Analiza structurii gramaticale, întreprinsă în această lucrare, ne arată că elementele ei da bază sînt latine.

Gramatica arată că « silinţele de a simplifica şi de a face mai clar sistemul morfologic, vizibile în evoluţia limbii latine tîrzii, au fost în permanenţă prezente în decursul istoriei limbii noastre. S-au redus formele complicate ale substantivului şi ale adjectivului, s-a simplificat sistemul verbal, s-au refăcut unele forme neclare, punîndu-se la contribuţie materialul moştenit. Afară de aceasta, în diverse capitole se face simţit aportul elementului slav, prezent fie sub forma elementelor împrumutate, fie sub forma reorganizării materialului păstrat din latină »[1].

Categoriile morfologice ale limbii romîne sînt cele ale latinii populare. Limba romînă păstrează cele trei declinări latine populare (I : lat. *casa* > rom. *casă*; II: lat. *lupus* > rom. *lup ;* III : lat. *canis* > rom. *cîine*). Spre deosebire de toate celelalte limbi romanice, limba romînă este singura care a păstrat în flexiune formele latine de genitiv-dativ ale femininelor de declinarea I şi a III-a (I : lat. *casae* > rom. (unei) *case ;* III : lat. *mortis* — *morti* > rom. (unei) *morţi*). Vocativul *mamă*, *vecine*, *doamne* se păstrează ca în latină, dar în limba romînă există pentru vocativul feminin şi terminaţia slavă de vocativ în *-o* : *bunico*, *Mario*, *Ano*. Faptul că, alături de terminaţia latină de vocativ feminin în *-ă*, avem şi terminaţia slavă în *-o* şi faptul că formele latine de vocativ nu s-au păstrat în nici una din celelalte limbi romanice face probabilă influenţa slavă în menţinerea vocativului în limba romînă, mai ales că pentru masculin şi limbile slave au aceeaşi terminaţie în *-e* ca limba latină şi romînă.

[1] Gramatica limbii romîne. Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1954, vol. I, p. 122.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

Cele trei genuri gramaticale, masculin, feminin şi neutru, s-au păstrat în limba romînă din latină. Desinenţele fiecărui gen sînt cele latine. Deoarece genul neutru a dispărut însă din toate celelalte limbi romanice, este probabil că menţinerea şi întărirea lui în limba romînă se datoreşte de asemenea influenţe slave, genul neutru fiind o categorie foarte vie în toate limbile slave[1]).

S-au păstrat din latina populară adjectivul şi comparaţia lui, articolul şi declinarea lui, pronumele de toate categoriile cu întreaga lor flexiune.

Cele patru conjugări ale limbii romîne sînt cele patru conjugări ale latinii (I : lat. *laudare* > rom. *lăuda ;* II : lat. *videre* > rom. *vedea ;* III : lat. *facere* > rom. *face ;* IV : lat. *venire* > rom. *veni*). Verbele ajutătoare, cu toate neregularităţile lor, sînt cele latine. A luat însă o mare dezvoltare în limba romînă diateza reflexivă, ceea ce pare a se datora iarăşi influenţei slave, deoarece în nici una din limbile romanice diateza reflexivă nu este aşa de dezvoltată ca în limba romînă, ea fiind foarte dezvoltată în limbile slave.

Numeralul romînesc de la unu la zece este cel latin; de la unsprezece la o sută se formează cu material latin, dar după modelul de numărătoare slav; *sută* e slav, dar *mie* e latin.

Adverbele, prepoziţiile şi conjuncţiile — cu mici excepţii — sînt de asemenea latine.

Ordinea obişnuită a cuvintelor în frază este, în limba romînă, cea din latina populară şi din celelalte limbi romanice: subiect, predicat, complement. Dezvoltarea analizei, dispariţia concordanţei timpurilor, proporţia redusă de subordonate, simplificarea folosirii timpurilor, simplificarea folosirii cazurilor cerute de prepoziţii şi verbe, întărirea conjunctivului în dauna infinitivului, caracteristici esenţiale ale sintaxei limbii romîne, sînt tendinţe constatate în latina populară.

« Gramatica limbii romîne » precizează însă că rolul elementului slav în sintaxa noastră nu este încă lămurit, din lipsa studiilor amănunţite asupra acestei probleme.

Proporţia redusă a elementului slav în structura gramaticală a limbii romîne cu toate legăturile noastre îndelungate cu slavii, este deplin explicabilă în lumina învăţăturii lui I. V. Stalin despre limbă. În « Marxismul şi problemele lingvisticii », I. V. Stalin a arătat că structura gramaticală a unei limbi, fiind partea ei cea mai stabilă, este şi cea mai rezistentă la pătrunderea elementelor noi.

★

Al doilea element esenţial al structurii unei limbi, fondul principal de cuvinte, care cuprinde elementele lexicale cele mai des folosite şi mai stabile în procesul comunicării, este de asemenea rezistent la schimbări şi la pătrun-

[1] Vezi Al. Graur, Genul neutru în romîneşte, în „Limba romînă", an. III (1954), nr. 1, p. 30 — 44.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

derea elementelor străine, dar în grad mai redus decît structura gramaticală. În fondul principal de cuvinte pătrund, cu timpul, cuvinte noi şi se elimină altele învechite, dar partea esenţială rămîne şi aici neschimbată.

Fondul principal de cuvinte al limbii romîne, care a început să fie studiat numai după apariţia lucrării lui I. V. Stalin [1], este în majoritatea lui latin, dar, spre deosebire de structura gramaticală, el cuprinde un număr important de elemente slave. Astfel, spre exemplu, dintre numele părţilor corpului, sînt latine: *cap, păr, creier, ţeastă, tîmplă, frunte, ureche, ochi, geană, sprînceană, nas, nară, faţă, mustaţă, gură, dinte, măsea, limbă, falcă, barbă, piept, umăr, braţ, cot, mînă, palmă, deget, pumn, inimă, plămîn, pîntece, maţe, ficat, fiere, splină, băşică, buric, picior, coapsă, muşchi, genunchi, pulpă, călcîi, unghie, os, carne, piele, vînă, sînge.*

Slave: *trup, obraz, pleoapă, gît, burtă, gleznă, cosiţă.*

Dintre numele de rudenie sînt latine: *mamă, tată, frate, soră, unchi, nepot, văr, cumnat, socru, fiu, noră, ginere, nun.*

Slave: *rudă, nevastă, babă, maică, nene.*

Dintre numele celor mai importante acţiuni omeneşti şi procese sînt latine: *a naşte, a creşte, a muri, a face, a umbla, a merge, a fugi, a sări, a scăpa, a ajunge, a lucra, a lupta, a sta, a şedea, a dormi, a se scula, a pleca, a rămîne, a trece, a se îmbrăca, a se încălţa, a se spăla, a vedea, a auzi, a asculta, a înţelege, a pricepe, a învăţa, a uita, a spune, a zice, a întreba, a răspunde, a scrie, a crede, a cînta, a rîde, a plînge, a mînca, a roade, a înghiţi, a sughiţa, a strănuta, a tuşi, a se îneca, a bea, a ara, a semăna, a culege, a treiera, a cerne, a mulge, a toarce, a ţese, a coase, a cîştiga, a pierde, a cere, a da, a vrea, a avea, a fi, a putea, viaţă, moarte, foame, sete.*

Slave: *a trăi, a iubi, a munci, a vorbi, a grăi, a trebui, a primi, a privi, a citi, a lovi, a greşi, a plăti, a grăbi, a dovedi, a găsi, a sfîrşi.*

Dintre numele de însuşiri fizice şi sufleteşti sînt latine: *bun, rău, blînd, trist, frumos, deştept, cuminte, tînăr, bătrîn, înalt, subţire, scurt, gros, gras, lung, orb, surd, mut, flămînd, sătul.*

Slave: *vesel, drag, isteţ, dîrz, slab, prost, gol, grijă, milă, jale, prieten, sărac, bogat.*

Dintre numele de fiinţe sînt latine: *om, bărbat, femeie, fecior, fată, popor, cal, bou, taur, vacă, viţel, oaie, berbec, miel, capră, ied, lup, urs, vulpe, iepure, cerb, porc, scroafă, cîine, căţea, căţel, găină, pui, pasăre, muscă, albină, peşte, şoarece, şarpe.*

Slave: *bivol, cocoş, gîscă, cloşcă, vrabie, vidră, molie, lebădă, ogar, rac, veveriţă.*

Dintre numele de plante sînt latine: *pom, floare, frunză, prun, măr, păr, fag, carpen, mesteacăn, salcie, plop, grîu, secară, orz, in, cînepă, iarbă, fîn, paie, lemn.*

---

[1] Vezi Al. Graur, Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne. Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1954 şi D. Macrea, Contribuţie la studiul fondului principal de cuvinte al limbii romîne, în « Studii şi cercetări lingvistice », vol. V, nr. 1—2, 1954 (sub tipar).

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

Slave: *ovăz, sfeclă, bob, cocean, morcov, hrean, vişin, pleavă, coajă.*

Dintre numele alimentelor de bază, sînt latine: *aluat, pîine, sare, apă, lapte, caş, unt, carne, untură, ceapă, legumă, miere, făină, vin.*

Slave: *hrană, ulei, slănină, colac, oţet, poftă, drojdie.*

Dintre numele în legătură cu locuinţa şi obiectele casnice sînt latine: *casă, uşă, cheie, a închide, a deschide, a încuia, a descuia, treaptă, fereastră, masă, cuţit, lingură, oală, vas, scaun, ulcior, cuptor, foc, scînteie, a aprinde, a stinge, a frige, a coace, a arde, pat, perete, curte, poartă, fîntînă, car, jug, secure, sapă, furcă, seceră, fier, ac, aţă, pînză, lînă, pănură.*

Slave: *prag, pod, pivniţă, laviţă, zid, var, blid, haină, pernă, grajd, iesle, coteţ, coasă, cleşte, lopată, ciocan, topor, plug, sanie.*

Dintre numele referitoare la natură sînt latine: *ţară, pămînt, lume, cer, lună, soare, stea, cîmp, munte, vale, rîu, vînt, nor, ploaie, fulger, cald, frig, ger, secetă, gheaţă.*

Slave: *deal, izvor, luncă, grădină, ogor, brazdă, poiană, vîrf, viscol, vifor, vreme, zăpadă, a trăsni.*

Dintre cuvintele care exprimă noţiuni de timp, loc şi mod sînt latine: *zi, noapte, amiazi, dimineaţă, tîrziu, an, lună, săptămînă, iarnă, primăvară, vară, toamnă,* toate numele de zile (*luni, marţi,* etc.), *aici, acolo, sus, jos, aproape, departe, înăuntru, atunci, cînd, încă, bine, rău, uşor, greu, încet, repede, dulce, acru, amar, azi, ieri, mîine, curînd, alb, negru, galben, verde, roşu, vînăt, albastru, tot, singur, mult, puţin, tare, foarte.*

Slave: *vreme, zare, ceas, ojină, iute, lesne.*

În afară de elementele latine şi slave, fondul principal de cuvinte al limbii romîne mai cuprinde o seamă de elemente maghiare, turceşti, neogreceşti, franceze.

După Al. Graur [1], fondul principal de cuvinte al limbii romîne ar consta din 1419 cuvinte, care se repartizează ca origine astfel: ***latine:*** 59,21%, ***slave:*** 21,49%, ***formate în romîneşte din elemente latine:*** 2,11%, ***formate în romîneşte din elemente slave:*** 0,14%, ***necunoscute*** 4,65%, ***«internaţionale»:*** 5,85%, ***maghiare:*** 2,26%, ***autohtone*** (comune cu albaneza): 1,63%, ***neogreceşti:*** 1,27%. Cuvintele de origine franceză, engleză, turcă şi cuvintele de origine onomatopeică sînt, în statistica alcătuită de Al. Graur, toate sub 1%.

Faptul că elementul latin formează majoritatea fondului principal de cuvinte al limbii romîne este o ilustrare a tezei staliniste asupra stabilităţii şi vechimii elementelor care îl formează, iar faptul că elementul slav ocupă primul loc după cel latin arată rolul lui important în vocabularul romînesc. Luate la un loc, elementele latine şi slave formează, după Al. Graur, 80,70% din totalitatea fondului principal de cuvinte al limbii romîne.

Pentru determinarea structurii istorice a unei limbi se impune să fie examinat însă de aproape şi restul vocabularului, adică partea lui mobilă, reflex

[1] Al. Graur, Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne. Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1954.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

nemijlocit al necontenitelor schimbări ce intervin în viața societății. Această parte a vocabularului care se schimbă mereu, nu hotărăşte, precum a arătat I. V. Stalin, soarta limbii, dar ea este o dovadă prețioasă pentru cunoaşterea diferitelor influențe istorice care s-au exercitat asupra limbii în diferite epoci ale dezvoltării ei. Aşa precum structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte sînt criteriile de determinare a caracterului unei limbi, restul vocabularului este un indiciu al stării limbii la un moment dat. De aceea, analiza acestei părți a vocabularului este valabilă numai pentru perioada pentru care este făcută. Dacă analizăm, spre exemplu, proporția etimologică a vocabularului romînesc din textele secolului al XVII-lea, rezultatul, cu excepția fondului principal de cuvinte, va fi cu totul diferit de cel pe care l-am obține analizînd vocabularul limbii romîne din secolul al XX-lea. Este deci greşit a trage concluzii definitive asupra structurii vocabularului unei limbi dintr-o analiză făcută numai pentru o anumită perioadă din evoluția ei.

A. de Cihac a fost întîiul lingvist romîn care a încercat alcătuirea unei statistici a vocabularului romînesc după originea cuvintelor [1]. În prefața dicționarului său, el arată că elementul latin « constituie fără discuție substanța limbii romîne », gramatica ei fiind, « cu excepția cîtorva particularități traco-ilirice, esențial latină » (Prefață, vol. II, pag. VIII). El adaugă însă că, în ceea ce priveşte vocabularul, « latin ca fond », acesta cuprinde, ca urmare a împrejurărilor istorice în care a trăit poporul romîn, numeroase elemente nelatine. După Cihac, vocabularul romînesc se repartizează, ca origine, astfel: 1/5, elemente latine, 2/5 slave, 1/5 turceşti şi 1/5 maghiare, neogreceşti şi albaneze împreună.

Contradicția aparentă dintre numărul mare de cuvinte nelatine din statistica lui Cihac şi afirmația lui că vocabularul romînesc este « latin ca fond », trebuie înțeleasă în sensul că Cihac s-a referit, desigur, la fondul principal de cuvinte, de a cărui importanță şi-a dat seama, fără însă să o poată formula teoretic, ceea ce a făcut, pentru întîia oară în lingvistică, I. V. Stalin în « Marxismul şi problemele lingvisticii ».

Dicționarul lui A. de Cihac, deşi lucrat conştiincios, are însă cusurul de a conține un număr prea redus de cuvinte, abia 5765, şi, în al doilea rînd, în acest număr sînt incluse numeroase cuvinte vechi, care nu mai erau în uz în epoca lui Cihac. Cihac nu a ținut seamă de schimbările adînci petrecute în secolul al XIX-lea în compoziția vocabularului romînesc şi nu a văzut că numeroase din cuvintele înregistrate de el erau atunci înlocuite cu altele.

Pentru a arăta schimbările petrecute în vocabularul romînesc în decursul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea, am întreprins, într-o lucrare

[1] A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie dacoromane. Francfort s. M: Vol. I, Eléments latins comparés avec les autres langues romanes, 1870; Vol. II: Eléments slaves magyares, turcs, grecs-moderne et albanais, 1879, prefață, vol. II, p. VIII.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

mai veche a noastră [1], analiza statistică a materialului lexical cuprins în dicționarul lui I. A. Candrea, apărut în 1931 sub titlul: «Dicționarul enciclopedic ilustrat «Cartea Romînească». Acest dicționar cuprinde 43.269 de cuvinte, care, după origine, se repartizează astfel: 20,58% latine, 16,41% slave, 2,35% neogreceşti, 3,14% maghiare, 4,36% turceşti, 2,62% latine literare, 29,69% franceze, 1,67% germane, 1,96% de origine onomatopeică, 3,73% de origine nesigură şi 9,79% de origine necunoscută. Restul grupelor de elemente de alte origini înregistrate în dicționar sînt neglijabile, deoarece ele nu depăşesc 1%.

Statistica de mai sus o socotim concludentă din mai multe puncte de vedere. Ea verifică, în primul rînd, numărul mare al elementelor latine şi slave, cele două elemente care formează majoritatea absolută a fondului principal de cuvinte al limbii romîne. În al doilea rînd, statistica arată cît de mult s-a redus în lexicul limbii romîne contemporane numărul elementelor turceşti, neogreceşti şi chiar slave, odinioară atît de puternice. A treia constatare care se impune este apariția masivă a unui nou element lexical, cel francez, ca urmare a legăturilor strînse pe care burghezia romînă le-a întreținut timp de peste un secol cu burghezia franceză. Sîntem de acord cu Al. Graur, care găseşte dicționarului lui Candrea cusurul de a considera de origine franceză unele cuvinte care nu ne-au venit direct din franceză, cuvinte numite de Al. Graur «internaționale», dar nu putem împărtăşi părerea sa că neologismele franceze din vocabularul romînesc n-ar trece de 3—4% [1]. Etimologiile franceze date de Candrea pot suferi, desigur, unele corectări, dar acestea nu pot fi atît de radicale, cum susține, fără să dovedească, Al. Graur. Însuşi titlul lucrării sale «Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne» este un calc lingvistic după francezul «essai sur...». Influența franceză a fost atît de puternică la noi în secolul al XIX-lea, încît aproape întreaga terminologie burgheză juridică, medicală, politică, administrativă, culturală şi socială a fost luată din limba franceză.

Participarea diferitelor grupe de cuvinte în compoziția vocabularului romînesc de astăzi va fi, desigur, mai just oglindită în «Dicționarul limbii romîne literare contemporane» care va apărea în curînd. Acest dicționar cuprinde vocabularul dintr-o perioadă de mari transformări economice, politice şi sociale petrecute în țara noastră, perioadă în care au intrat în limba romînă numeroase cuvinte noi şi au ieşit din uz multe altele. O comparație între statisticile făcute după dicționarul lui Cihac, Candrea şi «Dicționarul limbii romîne literare contemporane» ne va ajuta să înțelegem mai bine indicațiile lui I. V. Stalin despre vocabular, care, «fiind cel mai sensibil la

[1] D. Macrea, Circulația cuvintelor în limba romînă, în revista «Transilvania», anul 73, (1942) nr. 4 p. 268—288. Vezi şi idem, Fizionomia lexicală a limbii romîne, în «Dacoromania», X, partea a II-a p. 362—373; Idem, Contribuție la studiul fondului principal de cuvinte al limbii romîne, în «Studii şi cercetări lingvistice», vol. V, nr. 1—2, 1954 (sub tipar).

[2] Al. Graur, Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne. Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1954, p. 35 — 36.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

schimbări, se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă, iar limba, spre deosebire de suprastructură, nu trebuie să aştepte lichidarea bazei, ea introduce schimbări în vocabular înainte de lichidarea bazei şi independent de starea bazei »[1].

Cercetarea ştiinţifică a structurii lexicale a unei limbi nu poate fi însă completă dacă se mărgineşte numai la materialul brut dintr-un dicţionar, oricît de minuţios ar fi el întocmit. Ea are totdeauna nevoie şi de analiza procesului circulaţiei diferitelor elemente lexicale în limbă. Acest principiu a fost stabilit pentru întîia oară în lingvistică de Bogdan Petriceicu-Hasdeu[2] dar el nu a fost valorificat pînă acum aşa cum o impunea marea lui utilitate. Acesta este singurul mijloc ştiinţific de a aprecia poziţia şi valoarea fiecărui cuvînt în structura lexicală a unei limbi şi este cel mai important criteriu pentru stabilirea fondului principal de cuvinte. Al. Graur nu-l foloseşte în lucrarea sa consacrată fondului principal de cuvinte al limbii romîne, ci caută, indirect, chiar să-l minimalizeze, prin arătarea aplicării lui greşite în cercetările din trecut[3].

Pentru a scoate în evidenţă marea utilitate a principiului circulaţiei cuvintelor, am analizat în lucrarea noastră amintită mai sus[4] procesul circulaţiei cuvintelor în opera cea mai reprezentativă a literaturii noastre şi anume în poeziile lui Eminescu[5], publicate în timpul vieţii poetului, operă pe care am analizat-o din două puncte de vedere: 1. al compoziţiei etimologice a cuvintelor folosite de marele nostru poet şi 2. al circulaţiei acestor cuvinte în poeziile lui. Rezultatul cercetării noastre este următorul: vocabularul poeziilor lui Eminescu este compus din 3607 cuvinte, a căror circulaţie este de 33.846. După origine, vocabularul poeziilor lui Eminescu se repartizează astfel: 48,68% latine, 16,70% slave, 1,35% neogreceşti, 1,63% maghiare, 1,20% turceşti, 3,41% latine literare, 11,97% franceze, 1,46% de origine nesigură, 3,46% de origine necunoscută, 1,27 de origine onomatopeică. Restul grupelor de cuvinte sînt sub 1%.

În procesul circulaţiei, adică al folosirii cuvintelor din grupele înşirate mai sus, se produce o simţitoare modificare a raporturilor dintre ele. În circulaţie, vocabularul lui Eminescu ia următoarea înfăţişare: 83% latine, 6,82% slave, 2,52% franceze, 1,13% latine literare, 1,80% de origine necunoscută. Nici una din restul grupelor nu atinge 1%.

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, Bucureşti, 1953, p. 22.

[2] B. P. Hasdeu, Etymologicum Magnum Romaniae, tomul I. Bucureşti 1887 (Introducere, capitolul III: În ce consistă fizionomia unei limbi) p. XLVI—LIX.

[3] Al. Graur, Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne. Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1954, p. 32—34.

[4] Vezi şi D. Macrea, Contribuţie la studiul fondului principal de cuvinte al limbii romîne, în « Studii şi cercetări lingvistice », vol. V, nr. 1—2, 1954 (sub tipar).

[5] M. Eminescu, Opere I, Poezii tipărite în timpul vieţii. Ediţie critică îngrijită de Perpessicius. Bucureşti, 1939.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

Cercetări de acest fel socotim că trebuie întreprinse asupra operelor a cît mai numeroşi scriitori ai noştri din diferite epoci, pentru a stabili comparativ compoziţia materialului lexical folosit în diversele etape de dezvoltare a limbii noastre şi pentru a vedea ce rezistă timpului ca material permanent şi ce s-a eliminat prin trecerea de la o epocă la alta.

★

O seamă dintre lingviştii noştri din trecut au simţit ca o obligaţie ştiinţifică şi ca o datorie patriotică să scrie istoria limbii romîne. Puţini dintre ei au putut duce la capăt această operă importantă. În calea lor au stat totdeauna mari greutăţi pentru lămurirea problemelor atît de complexe din trecutul poporului şi al limbii noastre. Pentru timpul cînd au fost scrise, lucrări ca « Histoire de la langue roumaine » a lui O. Densusianu, « Originea romînilor » a lui Al. Philippide au reuşit să răspundă nevoilor didactice universitare ale vremii, rămînînd totuşi departe de a fi ultimul cuvînt în această materie. Ca dovadă sînt numeroasele probleme rămase deschise atît din cauza greutăţii lor intrinsece, cît şi din cauza insuficienţei cercetărilor întreprinse în trecut asupra lor. Lucrările amintite au meritul de a fi coordonat un bogat material de fapte, care poate servi în viitor cu folos oricui va încerca să scrie istoria limbii noastre.

Condiţiile pentru întocmirea unei noi istorii a limbii romîne în lumina învăţăturii marxiste încep a fi astăzi realizate prin apariţia « Gramaticii limbii romîne », a « Dicţionarului limbii romîne literare contemporane », a « Atlasului lingvistic romîn », lucrări de bază ale lingvisticii noastre, şi prin aprofundarea problemelor trecutului limbii romîne, care se găsesc în planurile de lucru ale institutelor de lingvistică.

În legătură cu necesitatea de a întocmi o nouă istorie a limbii romîne, pe care masele cititoare o aşteaptă de la lingvişti, trebuie să facem o constatare privitoare la studiile individuale de lingvistică ce se întocmesc astăzi la noi în ţară. Cu mici excepţii, aceste lucrări, cu tot caracterul lor minuţios, nu tratează probleme mari şi esenţiale, ci se mărginesc la contribuţii pentru lămurirea unor chestiuni secundare. Predilecţia pentru astfel de probleme se remarcă şi la alegerea tezelor pentru examenul de stat şi pentru aspirantură. Candidaţii preferă subiecte mărunte de gramatică sau de istorie a limbii, evitînd abordarea problemelor care reclamă un orizont vast teoretic şi de cercetare. Dacă un subiect restrîns poate fi folositor pentru formarea disciplinei ştiinţifice a viitorilor cercetători, studiul unei probleme de bază este neapărat necesar pentru verificarea posibilităţilor lor de viitori oameni de ştiinţă. Ovid Densusianu nu avea nici treizeci de ani cînd a scris « Histoire de la langue roumanie », operă care, după mai bine de cincizeci de ani de la apariţia ei, îşi păstrează tot interesul ştiinţific prin bogăţia faptelor, interpretarea lor critică şi mai ales prin probitatea intelectuală a autorului, care a reuşit să-şi stăpînească încli-

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)

naţiile pasionale într-un domeniu în care susceptibilităţile naţionaliste s-au manifestat în trecut cu prisosinţă. Cei mai buni dintre lingvişti noştri din trecut au încercat, încă de tineri, să realizeze opere de mari proporţii, care, chiar dacă nu au fost duse la bun sfîrşit, au stîrnit un mare interes în spiritul contemporanilor. Pasiunea pentru marile probleme ale limbii noastre trebuie susţinută în mod activ de către conducătorii ştiinţifici ai cercetătorilor tineri. Operele lingvistice de seamă se realizează astăzi la noi de către colective mari. Nivelul lor ştiinţific poate fi însă asigurat numai dacă fiecare cercetător posedă o perspectivă largă a problemelor teoretice de lingvistică. Întărirea muncii teoretice, studierea problemelor de bază ale limbii noastre de către cadre tinere cît mai numeroase, mijloacele pe care ni le pune la dispoziţie regimul de democraţie populară, credem că sînt condiţiile esenţiale pentru întocmirea lucrărilor viitoare ale lingvisticii noastre, printre care ne gîndim, în primul rînd, la istoria limbii romîne.

BDD-A10235 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:15 UTC)